

szocialista marad mindaddig, amíg nem teszi lehetővé az alárendeltséget és a kizsákmányolást.

A továbbiakban a válságból kivezető középtávú célokról olvashatunk. Ezek pedig a következők:

1. A társadalom modernizálása (a tudomány, a technika és az oktatási rendszer fejlesztésével).

2. A társadalom demokratizálása a szervezethez fejlesztésével, valamint a nemzedéki, szakmai és kulturális pluralizmus fejlesztésével.

3. Szociális biztonság a teljes foglalkoztatottság révén. A válságból való kiút rövid távú útja a takarékoság. De ezt Veljko Rus olyan feltételek között képzelem el, hogy közben biztosítjuk az olcsóbb és a jobb életet, hogy küzdünk az értelmetlen fogyasztás ellen, és kiállunk a jobb életminőség mellett.

Kovács Teréz

Jegyzetek

¹ Pečujlić szerint a válság manapság világjelenség, tehát kiterjed mind a késői kapitalista és ipari, mind pedig a korai szocialista bürokratikus-etatista társadalomra. „Ez a válság nem jelenti a rendszer hirtelen széthullását, hanem elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a társadalmi újratermelés egyre nagyobb anyagi és emberáldozatok árán valósul meg, a társadalmi ellentmondások mind jobban elmélyülnek, ami vagy időnkénti robbanásszerű társadalmi összetűzéshez, vagy tartós stagnáláshoz, a társadalom visszafejlesztéséhez (involúció), az elért eredmények aláásásához és a fejlődés megtorpanásához vezet.” (229. l.)

² Az öngazgatású politikai rendszer működését biztosító öngazgatási kultúra hiányának következményeit több szerző a válság alapvető okaként említi.

³ Jan Makarović szerint „a gazdasági válság úgy jut kifejezésre, hogy a rendszer képtelen kihatni a környezetre, a kulturális válság pedig a rendszernek a környezetből érkező tájékoztatás nem egészen megfelelő értelmezésében nyilvánul meg.” (309. l.)

A TMA SZ ELŐNYE A VÁLLALATTAL SZEMBEN

Tomislav Bandin: Autonomija i integracija rada, Veljko Vlahović Munkásegyletem, Szabadka — Savremena administracija, Belgrád, 1982.

A szabadkai Veljko Vlahović Munkásegyletem szervezésében 1982. december 7-én került sor Tomislav Bandinnak, a Szabadkai Közgazdasági Kar tanárának *A munka autonómiaja és integrálása* című tanulmánykötetének bemutatására. Ez alkalomból a jelenlevők beszélgetést folytattak társadalmunk időszaki problémáiról, illetve a társultmunka-alapszervezetek szervezeti felépítésének és funkcionálásának alapvető kérdéseiről.

A tanulmánykötet egyébként a szerző rendszeres és folyamatos kutatómunkájának eredményeként látott napvilágot. A tanulmány két új minőségi jegyet visel magán. A szerző egyfelől kiterjesztette kutatását a témával kapcsolatos legkülönbözőbb problémákra, másfelől nem elégedett meg a tények

és saját meglátásának egyszerű közlésével, hanem ezzel egyidejűleg más szerzőkkel és más nézetekkel is polemizál (B. Horvat, M. Pavlović) bizonyítva, hogy jól ismeri a problémakört, amelyről beszél.

A tanulmánykötet anyaga nyolc fejezetre oszlik: (1.) A társult munka autonómiájának történelmi áttekintése a szocialista öngazgatásban, (2.) A vállalatok társultmunka-szervezetekké történő átalakulása — az autonómia feltételeinek megteremtéséről szóló értékelés, (3.) A társultmunka-alapszervezetek szervezeti felépítésének alapelvei — a jövedelmi és öngazgatási autonómia megteremtésének feltételei, (4.) Az autonómia és a kitűzött célok megvalósulása, (5.) A társultmunka-alapszervezetek autonómiájának megvalósulási mó-

dozatai, (6.) Autonómia és integrálás, (7.) A társultmunka-alapszervezetek autonómiájának befolyása a dolgozók egymás közötti viszonyának alakulására, (8.) A társult munka alapszervezeti autonómia bírálatának bírálata.

A maga nemében eredetit nyújtó és autentikus tanulmányról a következőket mondhatjuk el.

1. A kutatás homlokterében a társult munka áll. Az első rész a tmsz genézisével foglalkozik, képet adva eddigi fejlődéséről, funkciójáról és jelenlegi szerkezeti metszetéről. A második rész a társultmunka-alapszervezet szükségességéről beszél a szocialista öngazgatási rendszerben, amely nem elszigetelt, egyedi viszonyokat, hanem a termelési viszonyok összességét fejezi ki. A szerző pártfogolja a társultmunka-alapszervezetet, különösen azokkal a kritikusokkal és az olyan bírálatokkal szemben, akik, ill. amelyek megkérdőjelezik a tmsz gazdasági eredményességét, és helyette a vállalati szerveződés egy újabb változatát kínálják. A vállalatok eszmei támogatói azonban úgy látszik, megfélemlítettek arról, hogy a vállalat (a „fűrma”) a tőkés gazdaság termelési és szerkezeti felépítésének alapegysége, amelyen belül materializálódik és újratermelődik a tőkés társadalom lényege — a termelőeszközök magántulajdona. A vállalat tehát lehetővé teszi a központi ellenőrzést és a termelési folyamat központi irányítását. Ilyenformán a tulajdonos, illetve a tőke a termelési folyamat szubjektumává válik. A vállalati szervezetre épülő termelési struktúrának éppen olyan sajátos munkaszervezési forma felel meg, amely lehetővé, sőt szükségessé teszi a termelési folyamat központosított ellenőrzését, a munka parcializálását, az irányítás és munkavégzés különválasztását.

Mivel pedig a társadalmi munkafolyamat a termelés öngazgatási feltételeinek közepette a dolgozók társulása révén jut kifejezésre, a tmsz is szükségyszerűen a társult munka alapegységként jelentkezik. A tmsz nem lehet vállalat. A társultmunka-alapszervezet az új viszonyokban a társulás és szervezés alapformájaként megszünteti az irányítás és a munkavégzés korábbi különválasztását. Több munkás közös

munkáját a tmsz-ban a meglévő technológiai alap határozza meg, a társultmunka-alapszervezet nagyságát pedig a viszonyok reprodukálásának lehetősége, vagyis hogy mennyire, milyen mértékben tudják a társult dolgozók a tmsz-ban reprodukálni az öngazgatási funkciót. Ennek előfeltételei a következők:

— a termelőeszközök társadalmi tulajdona, amely negál minden tőkés, vagy más jellegű tulajdonságot, monopóliumot a termelőeszközök felett;

— az öngazgatás mint termelési viszony, amely a termelőeszközök egésze feletti irányítási jogot foglalja magában, megszüntetve az igazgatás és munkavégzés közötti felosztást;

— szabad elhatározás útján történő munkatársítás, amely nem más, mint az emberek és termelőszervezetek közötti viszony a termelési folyamatban;

— megállapodás, a dolgozók és a gazdasági szervezetek közötti viszony szabályozásának módja, a társadalmi újratermelés minden folyamatában és minden szintjén.

2. A szerző nagy teret szentel munkájában a társult munka alapszervezeteinek és összetett szervezeteinek mint árutermelőknak, félkész és késztermékek gyártóinak. Ezzel kapcsolatos nézetei nem találtak általánosan jó fogadtatásra, aminek több oka is lehet.

Először is, az árumechanizmusa alapozó gazdálkodás az öngazgatási termelési mód egyik alapvető karakterisztikája. A termelőerők jelenlegi fejlettségi fokán ez a termelési folyamat szükségszerű formájaként jelentkezik, ennél fogva történelmileg is meghatározott. Történelmi elődje a naturális termelés volt. Nincs értelme tehát a termelést aszerint osztani, hogy félkész terméket (árut), illetve készterméket állít-e elő, bár bizonyos, hogy a félkész termékeket meg kell különböztetni a késztermékektől, és ennyi a vitatott probléma szempontjából elég is.

Másodszor, a társult dolgozók munkaszervezetükben szükségszerűen árutermelőkként jelentkeznék, hiszen csak így formálhatnak jogot munkájuk eredményének birtokbavételére és csak így kaphatnak munkájukért társadalmi elismerést. A munka eredménye, a termék használati értéke és általános (piaci)

értéke is pontosan meghatározható kell hogy legyen, mert a társult munka dolgozói csak úgy rendelkezhetnek munkájuk eredményével, csak akkor kaphatják meg munkájukért a társadalmi elismerést, ha a munkát, illetve terméket egymás között cserélhetik, vagy értékesíthetik. Ily módon a termelési viszonyok a munka termékét áruvá változtatják.

Harmadszor, egészen bizonyos, hogy nem mellékes, milyen értékű lesz a munka eredményének áru formájában történő valorizálása a társultmunka-alapszervezet részéről (nem szükségszerű, hogy ez, mármint a munka eredménye minden esetben végtermék legyen).

A problémáról eddig is sok szó esett, de általánosan elfogadott vélemény a mai napig sem alakult ki.

3. A szerző, ha akarta volna sem kerülhette volna meg a kérdést, miért lassú a munka- és eszköztársítás folyamata. Ez a kérdés a könyvbemutató alkalmával is jelentős helyet kapott a vitában. A vélemények megoszlottak. A szerző szerint a munka- és eszköztársítás nem kielégítő szintjének legfőbb oka, hogy a dolgozók csak korlátozottan rendelkeznek a jövedelemmel („nincs tehát mit társítani”). Mások nézete szerint az okokat a bizonytalan gazdálkodási feltételekben, a gazdálkodási feltételeket szabályozó tényezők (az árrendszer és árszint, az adópolitika, a járulékfizetés, a devizarendszer, a vámtörvények) viszonylag gyors változásában kell keresnünk. A nem stabil gazdálkodási feltételek a stabilnak ugyancsak nem mondható gazdasági folyamatok hatására bezárkózáshoz vezetnek, mert azt a látszatot keltik, hogy ez megkönnyíti a nehézségekből való kilábalást. Ismét mások azt hangoztatták, hogy a munka- és eszköztársítás lassú fejlődésének legfőbb oka, hogy nem juthatnak kifejezésre a gazdasági törvényszerűségek, mindenekelött az értéktörvény stb.

4. A tanulmányról mondott számos

elismerés mellett a bemutató részvevői közül többen is kifogásolták a könyv címét, mondván, hogy a két fogalom az autonómia és az integrálás ellentétesek. A szerző válaszában kifejezte a társultmunka-alapszervezet melletti szilárd elhatározását, ideértve annak autonómiára való jogát is, de véleménye szerint ez csak előfeltétele a munka és eszközök további társításának, más szóval az önkéntesen történő integrálásnak.

Véleményünk szerint a társultmunka-alapszervezetet mégis inkább úgy kell felfognunk, mint a dolgozók társulásának és gazdasági szervezkedésének elemi megnyilvánulási formáját. Nagy gazdasági rendszerről van szó, amelyben léteznie kell bizonyos relációnak a rész és egész vonalán, a tmsz és környezet között.

Az egymástól való függőség, a termelés folyamatos változása, a tudományos-műszaki forradalom diktálta feltételek közepette nem is beszélhetünk másról, mint a szoros kapcsolatokról, különösen a műszaki-technológiai folyamatokban, amelyek a közösségvállalást, az integrálást teszik szükségessé. Ilyen tények ismeretében az autonómiát csak annyira és addig támogathatjuk, amíg a *dolgozók döntéshozataláról van szó*, mert senki sincs felhatalmazva arra, hogy a dolgozók nevében döntsön. Minden más szinten és területen azonban, elméletben és gyakorlatban a közösségért, az egységért kell síkra szállnunk.

Szóljunk végezetül arról is, hogy könyvében a szerző nem határozta meg egyértelműen érdekes és nagymértékben polemizáló tanulmányának rendeltetését. Munkája azonban az egyetemisták érdeklődésére éppen úgy számot tarthat, mint a közgazdászokéra. Gyakorlatilag mindazok sikerrel forgathatják a tanulmánykötetet, akiket érdekel a szocialista öngazgatás elmélete és gyakorlata.

Milena Vlaškalit